Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Sosiaali- ja terveysministeriön vastine sosiaali-ja terveysvaliokunnalle- HE 2/2026 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä vastinetta lausunnoista, jotka on annettu valiokunnalle hallituksen esityksen HE 2/2026 vp käsittelyn yhteydessä.

Ministeriö toteaa vastineenaan seuraavaa:

Yleistä

Lausunnoissa vallitsee varsin laaja yhteinen näkemys siitä, että lain tavoitteet – kilpailun lisääminen, kustannussäästöt, hankintojen avoimuus ja pk-yritysten aseman parantaminen – ovat kannatettavia. Samalla kuitenkin suuri enemmistö (hyvinvointialueet, THL, SOSTE, useat sidosyksikkötoimijat) arvioi, että ehdotetut keinot eivät käytännössä johda tavoitteiden toteutumiseen ja voivat jopa tuottaa päinvastaisia vaikutuksia. Annetut lausunnot vastaavat sikäli sosiaali- ja terveysministeriön jo aiemmin lausunnossaan tuomaa näkemystä, että tavoitteet erittäin kannatettavia, mutta keinovalikoina ei välttämättä aina osu oikeisiin kohtiin.

Lausunnoissa on laaja tuki sille periaatteelle, että ennakointi, markkinakartoitus ja parempi valmistelu ovat hyödyllisiä. Esimerkiksi TEM, STM, VM ja THL pitävät valmisteluvaiheen vahvistamista lähtökohtaisesti hyvänä. Toisaalta pääosa julkisista toimijoista näkee merkittäviä ongelmia ehdotettujen sääntelykeinojen käytännön toteutuksessa, sääntely koetaan raskaaksi ja hallinnollista työtä lisääväksi. Sosiaali- ja terveysministeriö kuitenkin arvioi, aiemman lausuntonsa mukaisesti, että lain perusteluissa mainittujen poikkeusten kautta on käytännön tasolla mahdollista saavuttaa toimiva tasapaino lain tavoitteiden ja tarpeettoman hallinnollisen työn välillä, kunhan poikkeuksia oikealla tavalla sovelletaan.

Lausunnoissa on laaja yksimielisyys siitä, että varautumisen ja huoltovarmuuden huomioiminen hankintalaissa on välttämätöntä ja kannatettavaa. STM, THL, VM ja useat hyvinvointialueet pitävät tärkeänä, että hankinnoissa voidaan asettaa turvallisuuteen ja huoltovarmuuteen liittyviä ehtoja ja että hankintayksikkö voi sulkea pois toimittajan, joka muodostaa riskin huoltovarmuudelle. Tämä vastaa sosiaali- ja terveysministeriön jo aiemmin lausunnossaan esittämää. Sosiaali- ja terveysministeriö haluaa lisäksi kiinnittää erityistä huomiota tietojärjestelmien ja niiden turvallisuuden huomiointiin.

Sidosyksiköt

Lausuntoaineisto paljastaa poikkeuksellisen syvän ja terävän jakolinjan yksityisen ja julkisen sektorin välillä. Lakiesityksen ylätason tavoitteita – kustannussäästöjä, julkisen sektorin tehokkuutta ja pk-yritysten markkinoillepääsyä – pidetään laajasti kannatettavina. Ehdotettu pääkeino, sidosyksiköiden 10 prosentin vähimmäisomistusvaatimus, kuitenkin jakaa lausunnonantajat täysin.

Annetuissa lausunnoissa painottuvat sosiaali- ja terveysministeriön jo aiemmin antamassaan lausunnossa esiintuodut ongelmakohdat. Näitä olivat mm. sidosyksiköiden tärkeä rooli yhteistyön mahdollistajana (myös kuntien kanssa), sidosyksikkösääntelyyn liittyvät taloudelliset riskit ja markkinoille mahdollisesti siirtyvän liikevaihdon vähäinen määrä, jos suurimmat omistajat jatkavat in-house yhtiöiden käyttöä entiseen malliin. STM lausunnossaan toi edelleen esiin muutoskustannusten merkittävyyden lisäksi skaalaetujen mahdollisesta menettämisestä syntyvät lisäkustannukset.

Hyvinvointialueiden antamissa lausunnoissa tuotiin lisäksi vaade valtiolta täysimääräisesti kompensoida sidosyksikkösääntelystä aiheutuvia muutoskustannuksia. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, että jälkikäteistarkistus toki korvaa lisäkustannuksia, mutta se tapahtuu kahden vuoden viiveellä. Uudet lisäkustannukset, jo muutoinkin alijäämiään kattamaan joutuville alueilla, eivät STM:n näkemyksen mukaan ole tervetulleita, mutta ministeriö toisaalta ymmärtää muutoskustannusten kompensoinnin hankaluuden, jos aiheutuvien lisäkustannusten määrä on hämärän peitossa.

Annetuissa lausunnoissa nousi laajasti lisäksi esiin muutoksesta aiheutuvat piilokustannukset, joita syntyy olemassa olevien sopimusten pakkoirtisanomisista, osakekaupoista, varainsiirtoveroista sekä suuresta määrästä uusia kilpailutuksia. Samalla jos suuri määrä hankintayksiköitä ryhtyy samanaikaisesti tekemään hankintoja, on olemassa riski, että syntyy markkinasumppu, tarjontakapasiteetin ylittyessä kilpailuttaminen ei toimikaan ja hinnat nousevat. Sosiaali- ja terveysministeriö pitää lausunnoissa esitettyjä huolia sinänsä perusteltuina. Riskiä kuvatun laisissa tilanteissa pienentäisi muutoksen ajoittuminen pidemmälle aikavälille, toisin sanoen pidempi siirtymäaika.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Lausunnoissa tuotiin esille myös markkinapuutteet, esimerkkinä erikoissairaanhoidon sidosyksiköt (esim. Sydänsairaala, Coxa) ja laboratoriot (Fimlab) korostavat, että 24/7-valmiutta vaativia elintärkeitä palveluita ei tosiasiallisesti ole saatavilla vapailta markkinoilta. Myös kyberturvallisuus nousi esille mm. Valtiovarainministeriö ja inhouse-ICT-yhtiöiden lausunnoissa. ICT-ympäristöjen purkaminen ja hajauttaminen on monimutkaista ja sisältää omat riskinsä. Sosiaali ja terveysministeriö pitää aiemman lausuntonsa mukaisesti tärkeänä, ettei yhteisin varoin rakennettuja kokonaisuuksia lähdetä tarpeettomasti hajottamaan.

VM ja STM huomauttavat, että 10 % raja tekisi valtion, HUSin ja hyvinvointialueiden yhteisistä erityistehtäväyhtiöistä (DigiFinland Oy ja Maakuntien Tilakeskus Oy) laittomia sidosyksiköitä, koska kenenkään alueen omistus ei yksin ylitä rajaa. Näille vaaditaan lausunnoissa lakisääteistä poikkeusta. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa aiemman lausuntonsa mukaisesti, että oleellista on, että tarvittavilla säädöksillä varmistetaan, että vaikuttaviksi todettujen toimintamallien käyttö, joihin usein liittyy jokin digitaalinen ratkaisu käyttö (kuten esimerkiksi DigiFinlandin palvelut) jatkuu häiriöttömästi ja yhteiskunnan kokonaisedun huomioivasti.

Vastineen laatija: Jussi Lind/STM, erityisasiantuntija